

УДК 76.046 : 598.115(477)»19/20»

Софія Рунова

*асистент-стажист при кафедрі графіки НАОМА
наук. керівник: доцент, зав. кафедри
графічних мистецтв НАОМА В. Є. Перевальський*

Фольклорно-міфологічний образ змія в українській книжковій графіці другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Анотація. Мета статті – дослідження візуальних ознак, що характерні для образу змія як розповсюдженого персонажа українського фольклору на прикладах книжкових ілюстрацій та екслібрисів українських художників другої половини ХХ – поч. ХХІ ст.

Ключові слова: змій, образ, ілюстрація, екслібрис, книжкова графіка.

Постановка проблеми. Змій – один з найпоширеніших і найдавніших персонажів в українській міфології. Відомо чимало загальної інформації про цей персонаж. Проте його прояви в образотворчому мистецтві, зокрема в книжковій графіці – малодосліджені і потребують окремої ґрунтовної розвідки. Дана стаття є лише спробою початкового осмислення візуального образу цього складного персонажу в мистецтві книги.

Актуальність дослідження. Образ змія, здебільшого як сили, що протиставляється добру, з плином років не втрачає своєї популярності, продовжуючи з'являтися у книжкових ілюстраціях.

Зв'язок авторського доробку з важливими науковими та практичними завданнями. Стаття може бути корисною для художників, перед якими постає творче завдання – зобразити змія, а отже не зайвим буде у процесі роботи ознайомитися з історією та розвитком цього персонажа.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Деякі відомості про зовнішні ознаки змія можна знайти в наукових дослідженнях з інших, дотичних до образотворчого мистецтва, галузей (археологія, народознавство, фольклористика та ін.). Поглибити знання суттєво допомагає вивчення джерел українського фольклору та етнографії. Зразки відтворення цього персонажа в образотворчому мистецтві та їхнє вивчення іноді зустрічаються в дослідженнях з живопису, графіки та інших пластичних мистецтв.

Образ змія є надзвичайно поширеним у різних народів: у греків – це афисбена та дев'ятиголова Гідра, Аспід у єгиптян – Апон, італійці мають Боа,

індійці – Васукі, а в китайців – Вейвей, Гарафена – у росіян, Йормунгард у скандинавів тощо [1]. Дракони, вважається, перейшли до Європи з китайської та японської міфологій. В. Пропп називає змія як одну з найтаємничіших фігур світових фольклору та релігії [3]. У світовій символіці він має чимало різних значень: мудрості, зла, смерті чи відродження, захисту, є символом землі чи води, плідності, жіночності тощо [2]. Символом безкінечності є змії Уроборос, що згорнувшись кільцем кусає себе за хвіст, утворюючи замкнуте коло.

Не останнє місце він посідає і в українській культурі. Тоді як в зображальних джерелах існувала певна сталість цього образу, його більша різноманітність зустрічається у фольклорі та авторських творах. Отже, цілісне розуміння образу цього персонажа неможливе без дослідження його проявів у фольклорі та етнографії. Деякі відомості можна знайти в працях В. Войтовича, В. Жайворонка, митрополита Іларіона, М. Костомарова, С. Плачинди, О. Таланчук, Х. Ящуржинського та ін. Досліджуючи матеріали, можемо підсумувати, що в основному, змії міг набувати як зооморфних, так і антропоморфних ознак, або ж поєднувати їх. Так, за народним уявленням він міг мати багато голів, або ж виступати в ролі звичайного вужа чи гадюки. Змії, що мали більше трьох голів називалися драконами й Гориничами, та вважалися найпідступнішими, лютими і часто сторожували на вході до потойбіччя [4, 5]. Часто змія зображують з крилами, а коли він летить, то може залишати за собою вогнний слід [6]. Також, змії здатні дихати вогнем. У народній уяві їхній образ міг асоціюватися з чортом, водяником, або уособлювати вогню чи водянну стихію, блискавку, метеорит (падаючу зірку) [7, 8]. Як і більшість персонажів української демонології, змії мають здатність перекидатись у різні предмети – дерево з отруйними плодами, голку, палицю, стрічку, чи пояс на дорозі тощо. Поширеним також є образ змія-перелесника, в якому він спокушає жінок, перекинувшись молодим, вродливим парубком, чи набувши подоби їх законного чоловіка. Вважають, що оселяються змії найчастіше біля озер [9], під каменем чи на горі, в печерах, у норах [7], а також у пишних палацах (мідних, срібних, золотих). Іноді в казках йдеться про те, як вони (змії) стережуть скарби, а також викрадають царівен, пожирають людей, псують майно тощо.

Дуже давнім та розповсюдженим сюжетом є мотив змієборства. Змії зустрічається в релігійних уявленнях про створення світу у багатьох народів, а його знищення – це символ перемоги сил порядку над хаотичним началом, світовим злом [7]. До протиборства з ним стають відважні лицарі – Котигорошко, Кирило Кожум'яка, Тур, Добриня, Іван-Побиван; а також святі – Юрій, Дмитрій, Федір [9, 8]. У цих сюжетах широко застосовується поєднання гіперболи та літоти – коли святий возвеличується, а змії – принижується [10]. Образові змія близьке також і поняття синекдохи, коли він виступає уособленням первозданного людського гріха, світового зла, язичництва [11, 12].

Прадавні зображення змія можна побачити на археологічних пам'ятках трипільської культури (де він зображений суто схематично у вигляді спіралей та хвилястих ліній). Також його зображення відтворено на фібулах VI–VII ст.,

Іл. 1. Зміїовик. Галич. XI ст.

знайдених археологами на Подніпров'ї, та на інших предметах побуту [13]. Зображення дракона можна побачити на слов'янських металевих бляшках кін. I-го тис. [14]. Його образ зустрічається на численних амулетах-зміїовиках (іл. 1), у вигляді медальйонів, які поєднували в собі християнську та язичницьку символіку [13]. В часи язичництва змії був пов'язаний з культом предків та виконував роль охоронця [5]. З приходом християнства він набув значення злої, демонічної сили, а його зображення як одного з героїв біблійних сюжетів набуло певного сталого вигляду – він уподібнювався до крилатого ящера. Іноді його тіло зображували більше схожим на зміїне, але з передніми кінцівками, а довгий хвіст часто скручувався в декілька кілець. Різноманітність подоби образів зміїв полягала в основному у декоративному оздобленні крил та луски. Також на його образ впливали і мистецькі тенденції, що змінювались упродовж віків. Найчастіше змія можна було побачити на іконах з мотивами подолання змія Св. Георгієм (Св. Юрієм) та ін. Як приклад можна навести сюжети про змієборців Георгія Каппадокійського та Федора Стратилата в Михайлівському Золотоверхому соборі у Києві [15]. Іноді його страхотливе зображення з'являється в страшносудних іконах, уособлюючи дорогу митарств – 20 символічних кілець, нанизаних на зміїне тіло. Цього персонажа можна також побачити і в скульптурі. Так, у рельєфі із зображенням дракона з Галича, датованого XII ст., та на мідному рельєфі з Архангелом Михаїлом з київської ратуші (1697). В рукописній книзі його (змія) можна зустріти в ініціалах «Остромирового Євангелія» (XI ст.). В «Ізборнику Святослава» (1073)

Іл. 2. Прокопій.
Фрагмент ілюстрації до
«Апокаліпсису». Дереворіз. Київ.
1664

на мініятурі із зображенням його сім'ї, є образ дволапого крилатого дракона з собачою головою, що може бути гербом цього роду та уособлювати язичницького бога Симаргла – охоронця дерева життя [16]. З розвитком гравюри на дереві, металі, появою друкарського верстата цей персонаж все частіше починає з'являтися на сторінках церковних книг та в графічних аркушах, які розповсюджувались серед прихожан. Прикладами можуть слугувати ілюстрації з «Кієво-Печерського патерика» (1702), «Київського Трефологіону» (1714), аркуш «Чистота, яко дівця прикрашена...» (1626), авторства «Л. М.» та «П. Б.», чи дереворізи до «Апокаліпсиса» (1664) художника і гравера Прокопія (іл. 2). Змії як уособлення ворога у великій кілько-

сті постають в алегоричній гравюрі, присвяченій боротьбі з татарами (1680), виконаній І. Щирським. Також образ змія зустрічається і в народній гравюрі. Одна з найдавніших датована кінцем XVI ст. і зображує Св. Юрія-Змієборця [17].

Зазначення невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Якщо в працях, присвячених вивченню образотворчого мистецтва в цілому, іноді зустрічається аналіз цього персонажа, то його прояви в мистецтві книги майже недосліджені.

Наукова новизна. В статті зроблена спроба аналізу образів цього персонажа в книжковій графіці України у II пол. XX – поч. XXI ст. Увагу зосереджено на його зовнішніх ознаках, їхніх варіаціях та особливостях, композиційних та пластичних засобах виразності, стилістиці та ролі колориту.

Методологічне або загальнонаукове значення авторських розробок. Результати дослідження можна використовувати як підготовчий матеріал у процесі ілюстрування творів на фольклорно-міфологічну тематику, в яких зустрічається даний персонаж. Автор дослідження також ставить за мету, в міру можливості, висвітлити цю малодосліджену тему в рамках завдань мистецтвознавства.

Виклад основного матеріалу. Після прийняття християнства в образотворчому мистецтві фольклорно-міфологічні образи поза межами біблійних мотивів поступово почали з'являтися з кінця XVII ст., а вже активніше у XIX ст. Образ змія, зокрема в книжковій графіці, активно починає використовуватися у XX ст. Найчастіше його можна побачити в ілюстраціях до дитячих казкових видань («Котигорошко», «Кирило Кожум'яка», «Яйце-Райце», «Іван-Побиван», «Івасик-Телесик» та ін.).

Наприкінці 50-х – початку 70-х років настає період розквіту книжкової графіки і художники працюють над формуванням нової художньої мови: прагнуть до виразних декоративних вирішень, цікавляться українською історією, народною творчістю, побутом, а книгу починають розглядати як цілісний об'єкт [18]. Вони почасті відмовляються від «живописних» технік туші, олівця, літографії, сепії, а натомість намагаються посилити графічність лінії, контрастність, декоративізм, лаконічність та умовність засобами гравюри [19]. 60-ті роки – це часи злету книги, що сприймалася та оформлювалася як цільний ансамбль, ставала твором мистецтва.

У 1965 р. Б. Іщук проілюстрував казку «Іван-Побиван». Грайливий, легкий малюнок ілюстрацій у поєднанні з яскравими, контрастними кольорами досить точно передає настрої та атмосферу цього гумористичного твору. За

Іл. З. М. Малишко.
Екслібрис для Н.Денисової

Іл. 4. В.-І. Задорожній.
Ілюстрація до книги «Кирило
Кожум'яка». 1991

зовнішніми ознаками змії тут схожий на того, яким постає в іконописі – ящуром з крилами. Однак тут він є не уособленням світового зла, а справляє враження скоріше милого та недолугого створіння. Ілюстрації вирішені декоративно та площинно. До книжкової графіки певною мірою належить і мистецтво книжкового знака – екслібриса. Серед сюжетного розмаїття екслібрисів знаходимо композиції з використанням образу змія, де він постає ще більш багатозначним, ніж у книжковій ілюстрації – це і зловорожа сила, і мудрість, і вічність, і медицина, і таємничість, і підступність... Іноді екслібрис може бути способом передачі своєрідних рис характеру власника бібліотеки. Так, в екслібрисі М. Малишка, виконаному для дружини (Ніни Денисової) (іл. 3), постає декоративно стилізована зміючка: в хустині та сорочці, що тримає

міні-книжку на висолопленому язичі. Автором використана спіралеподібна орнаментика та солярна символіка, з якою часто пов'язує цей персонаж.

Також М. Малишко використовує образ змія для створення екслібрису родини Кожекових. У звучанні їхнього прізвища художник відчув зв'язок з богатирем Кирилом Кожум'якою, що й відобразив у композиції, де на тлі велетенського змія, що хвилястою лінією розтягнувся по всій довжині книжкового знака, постають фігурки лицаря із занесеною над головою змія булавою, та царівни, що стоїть з протилежного боку.

Художник-графік М. Шекера (в екслібрисі, зробленому для себе) вигравіював спіраль-змія та меч, що зображені на тлі контуру забороненого на той час тризуба. Подібна езопова мова – характерна риса для книжкових знаків 60-х рр. Для мистецтвознавця Ю. Смирного художник вигравіював традиційний іконописний образ Св. Юрія Змієборця на коні, що списом простромлює змія. Прообразом зображення був барельєф з собору Софії Київської. Плащ святого, що переможно майорить як прапор, гармонійно підфарбовано червоною аквареллю.

Кінець 60-х – середина 80-х рр. ХХ ст., так звана епоха «застою», позначилася й на мистецтві, котре перебувало під посиленним контролем [18]. У цей період художник І. Белій ілюструє закарпатську народну казку «Бідний чоловік та його сини» (1970). Класичну композицію з мотивом поборення змія він вирішує по-своєму. Якщо зазвичай постать героя навісає над змієм, і таким чином фактично домінує, посилюючи враження перемоги одного та приниження іншого, то тут автор ставить їх майже нарівні, лише розміщуючи з різних боків. Чотирьохголовий змії, з кігстистими лапами, крилами та довгим хвостом дихає вогнем на героя, руки якого занесли меч над чудовиськом. У даному випадку

відчуття незламності та перемоги дає сама поза та пластика героя – він твердо стоїть на ногах, тоді як змії композиційно притиснутий до самого краю аркуша і перебуває у безвиході. З чотирьох зміїних голів, досить рівномірно розташованих на площині, більшу увагу привертає та, що знаходиться на передньому плані в самому центрі композиції. Її шия знесилоно звисає донизу. Ілюстрації вражають своєю монументальністю та рівнем декоративного трактування.

У 80-х рр. ХХ ст. в образотворчому мистецтві домінує «вивірена образна структурність, тонке духовно-психологічне начало» [18, ст. 544]. До цього періоду належать ілюстрації М. Стороженка до «Українських народних казок» (1987), де ми знаходимо чимало образів досліджуваного персонажа. Тут він набирає подоби крилатого дракона з однією, чи трьома головами.

У 1984 р. виходить книга «Героїко-фантастичні казки» з гравюрами В. Лопати, стилістика виконання яких засвідчує тісний зв'язок з традиціями українського мистецтва. Тут змії також постає в іпостасі дракона. Образ перелесника знаходимо в ліногравюрах В. Перевальського до «Лісової пісні» Лесі Українки (1984).

У 1989 р. В. Баріба створює ілюстрації до «Українських народних казок, легенд та анекдотів», де є кілька образів дракона. Негативного забарвлення в одному з них він досягає за рахунок довгих, колючих шипів уздовж ший, що клубляться, ніби черви, а також гострих ліній крил та відрубаних голів.

У 1990 р. виходить книга українських народних казок «З живого джерела». Вона щедро оздоблена різноманітними буквицями та ілюстраціями авторства О. Міхнушова. Тут знаходимо й моторошний образ змія, що жадібно п'є воду з криниці тоді, як над ним козак замахається шаблею. Персонаж виглядає як темношкірий чоловік, з довгим волоссям та загостреними вухами. На ньому шаровари з елементами лицарського обладунку. На спині – дві пари маленьких, та пара великих крил, подібних до таких, як в кажана. За ними кільцями звивається довгий хвіст. В ілюстрації відчуваються віяння стилів європейської готики, з її химерними горгуліями, та романтизму.

В останнє десятиліття ХХ ст. художники стали вільними у своїх вподобаннях, проте економічна криза та

Іл. 5. П. Дорошенко.
Фрагмент ілюстрації
до книги «Лісова пісня». 2014

комерціалізація книжкової графіки фактично залишила ілюстраторів без замовлень [19]. Незважаючи на це було створено цікаві ілюстрації О. Середенка до 9-го тому серії книг «Казки з-за ґрат», зокрема до казки «Два царевичі». На зображенні змії-перелесник вилітає ніби дим через комин будинку. В нього тіло ящера, що вкрите великою, грубою лускою, та дві лапи і два крила. У стилістиці відчувається тяжіння до народного мистецтва, його наївності, графічної виразності образів. Практично у центрі ілюстрації є умовне зображення небесного світила у вигляді спіралі, котре з давніх часів символізувала змія.

Продумуючи стиль своїх ілюстрацій до «Кирила Кожум'яки» (іл. 4), В.-І. Задорожний також, як і О. Середенко, звертається до творів українського мистецтва. Вони (ілюстрації) апелюють до традицій давньоруського мистецтва, органічно відповідаючи історичному проміжкові, в межах якого відбуваються події казки, таким чином допомагаючи читачеві глибше відчувати епоху. Свідомо обраний стиль наїву, виразний декоративізм, кольорова гама, чітко окреслені контури, жести та пози фігур, монументальність характерні для цих ілюстрацій. Персонаж тут набуває подоби змії із зубатою пащекою.

Також у вигляді змії він зображений в чорно-білій ілюстрації О. Петренка-Заневського до книги «Українські народні казки» (1991).

У 2005 р. у видавництві «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» з'являється перша книга тритомника «100 казок». Образ змія тут можна зустріти в ілюстраціях В. Єрка, К. Штанко, К. Лавра. Як приклад можна навести ілюстрацію до казки «Бух Копитович» у виконанні К. Лавра, де змії постає у вигляді дракона. Для поживлення образу художник вклав йому в лапи меч та щит. Композиційно персонаж повернутий від центру та втиснутий в лівий край, а постать Буха Копитовича з кількома лицарями поза його спиною підтискають його до краю, ще сильніше підкреслюючи відчуття поразки та вигнання.

В ілюстраціях до казки «Змій», виконаних К. Штанко, перелесник сидить поруч із вродливою дівчиною. Він виглядає як витончена людина шляхетного походження з довгим зміїним хвостом, загостреними вухами, в суцільному обладунку з темного металу, без шолома та з пишним коміром. Незвичним є вирішення його вогнених крил за спиною, що за формою нагадують крила метелика, з овалами жіночих облич як елементів візерунка. Не останнє місце тут належить кольорові – чорний панцир, червоногарячі крила, зелена шкіра. Група змії є також в ілюстраціях художниці до казки «Івасик-Телесик».

Також варто згадати роботу В. Єрка до казки «Кирило Кожум'яка». Для ілюстрування цієї казки митець вирішив взяти одну з найяскравіших ситуацій – безпосередньо момент боротьби. Як завжди, його ілюстрація вражає витонченою деталізацією. Золотистий дракон з кігтистими лапами тісно обпліває героя. Наближеність кольорів домінує майже на всьому зображенні, за винятком блакитної смуги неба у верхній частині. Складається враження, ніби змії повністю своїм тілом заповнили всю площину ілюстрації.

У XXI ст. на мистецтво книжкової графіки все сильніше впливають технологічні розробки. Художники-ілюстратори, користуючись досягненнями

сучасної техніки, не забувають також і про цінність роботи, виконаної в матеріалі. Так, П. Дорошенко створює свої ілюстрації до драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» (2014) (іл. 5), поєднуючи сучасні технології та традиційне малювання. Класичний твір, вже проілюстрований чимало разів іншими, художниця подала по-новому, оригінально. А на одній з ілюстрацій образ змія-перелесника, виглядає як молодий чоловік з довгим волоссям, вусами та бородою. Червоний контур його тіла вписаний у силует високого пенька, що своїм силуетом утворює ніби його вбрання. Гілки, у поєднанні з яскравим помаранчевим кольором, викликають враження, ніби одяг горить, і це цілком відповідає образіві перелесника, що, за народним уявленням, міг набувати вигляду вогненного змія.

Головні висновки. Поза сумнівом, цей символічний та багатогранний персонаж, що вже пройшов досить тривалий історичний відтинок свого розвитку, ще не раз з'являтиметься в ілюстраціях як до класичних, так і до новостворених художніх творів.

Перспективи використання результатів дослідження. Матеріали дослідження можна в подальшому використовувати як відправну точку в процесі ознайомлення з фольклорно-міфологічним образом змія в українській книжковій графіці II половини ХХ – початку ХХІ ст., а також історією його розвитку.

1. *Королев К.* Энциклопедия сверхъестественных существ / авт.-сост. К. Королев. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Эксмо; СПб.: Terra Fantastica, 2002. – 448 с.: ил.
2. *Баешко Л. С.* Энциклопедия символов / Баешко Л. С., Гордиенко А. Н.; под ред. О.В. Перзашкевича. – М.: Эксмо, 2007. – 304 с.: ил.
3. *Пропп В. Я.* Исторические корни волшебной сказки / В. Я. Пропп. – М.: Лабиринт, 2000. – 336 с.
4. *Українська міфологія та культурна спадщина*: ілюстр. слов.-довід. міфологічних уявлень, вірувань, обрядів, легенд та їхніх відлунь у фольклорі та пізніших звичаях українців, братів-слов'ян та інших народів / авт.-упоряд. О. А. Кононенко; худож.-оформлювач Л. П. Вировець. – Харків: Фоліо, 2011. – 713 с.
5. *Войтович В. М.* Міфи та легенди давньої України / В. М. Войтович. – Тернопіль: Навч. книга–Богдан, 2009. – 392 с.: ил.
6. *Костомаров М. І.* Слов'янська міфологія / М. І. Костомаров. – К.: Либідь, 1994. – 384 с.
7. *Таланчук О.* 100 найвідоміших образів української міфології / О. Таланчук [та ін.]. – К.: Орфей, 2002. – 448 с.
8. *Плачинда С.* Словник давньоукраїнської міфології / С. Плачинда. – К.: Велес, 2007. – 242 с.
9. *Іларіон.* Дохристиянські вірування українського народу: іст.-реліг. монограф. / митрополит Іларіон. – 2-ге вид. – К.: Обереги, 1994. – 424 с.
10. *Степовик Д. В.* Українська гравюра бароко / Степовик Д. В. – К.: Кліо, 2012. – 495 с.: ил.
11. *Свенціцька В. І.* Спадщина віків: Українське малярство XIV–XVIII ст. у музейних колекціях Львова / Свенціцька В. І., Сидор О. Ф.; худож. Б. Р. Пікулицький. – Львів: Каменяр, 1990. – 72 с.: ил., 64 арк. ил. – Рез. рос. і англ. мовами.
12. *Українська ікона XI–XVIII століть*: альбом / уклад.: Л. Міляєва, М. Гелитович. –

- К. : Духовна спадщина України, 2007. – 527 с. : іл. – (Держ. зібрання України).
13. *Войтович В. М.* Українська міфологія / В. М. Войтович. – К. : Либідь, 2002. – 664 с. : іл.
14. *Нариси з історії українського мистецтва* / заг. ред. В. Г. Заболотного. – К. : Мистецтво, 1966. – 672 с. : іл.
15. *Нельговський Ю. П.* Українське мистецтво (Від найдавніших часів до початку ХХ ст.) / Ю. П. Нельговський, Д. В. Степовик, Л. Г. Членова. – К. : Радянська школа, 1976. – 48 с. : іл.
16. *Запаско Я. П.* Пам'ятки книжкового мистецтва: Українська рукописна книга / Я. П. Запаско. – Львів : Світ, 1995. – 480 с. : іл.
17. *Шпак О. Д.* Українська народна гравюра ХІІ–ХІХ століть / О. Д. Шпак. – Львів : 2006. – 224 с. : кол. іл.
18. *Історія українського мистецтва. У 5 т. Т. 5. Мистецтво ХХ століття* / НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського; голов. ред. Г. Скрипник; наук. ред. Т. Кара-Васильєва. – К. : [б. в.], 2007. – 1048 с. : іл.
19. *Лагутенко О.* Українська графіка ХХ століття : навч. посіб. / Ольга Лагутенко. – К. : Грані-Т, 2011. – 184 с. : іл.

Фольклорно-міфологічний образ змея в українській книжній графіці другої половини ХХ – початку ХХІ вв.

Софія Рунова

Анотація. Цель статті – дослідження візуальних черт, характерних для образу змея як популярного персонажа українського фольклору, на прикладах книжних ілюстрацій і екслібрисів українських художників другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Ключові слова: змей, образ, ілюстрація, екслібрис, книжний графіка.

Folklore-mythological image of a snake in the Ukrainian book graphics II floor. XXth – early XXI centuries

Sophia Runova

Annotation. The aim of the article is to study the visual features that accompany the image of the serpent as the popular character of Ukrainian folklore using late XXth – early XXI centuries Ukrainian artist's books illustrations and bookplates as examples.

However, its manifestations in fine arts, especially in book illustration are unexplored and require a thorough research. This article is no more than an attempt of initial visual perception of this complex character in the art of books. Snake symbolic meaning, principally as a force that is opposed to good, over the years has not lost its popularity continuing to appear in book art prints. The article can be useful for artists who face a creative challenge to depict the snake. Therefore, it is essential in the process of this work to look through the history and evolution of this symbol. A holistic understanding of snake image is impossible without the analysis

of its manifestations in folklore and ethnography. Some information can be found in the works of V. Voitovych, V. Zhaivoronok, Metropolitan Hilarion, M. Kostomarov, S. Plachynda, O. Talanchuk, Kh. Yaschurzhytskyi, etc. If the works entirely devoted to the study of fine arts, sometimes there can be the analysis of snake symbolic but its manifestations in the art of book are almost unexplored.

The article attempts to analyze images of the character in the Ukrainian book illustration of 2nd half of XX – early of XXI century. The focus of attention is upon the external characteristics, its variations and their features, composite and plastic means of expression, stylistics and role of color. The article contains the illustrations of the following artists: V. Baryba, P. Doroshenko, V. Yerko, V.-I. Zadorozhnyi, B. Ishchuk, K. Lavro, V. Lopata, M. Malishko, O. Mikhnushov, V. Perevalskyi, O. Petrenko-Zanevskyi, O.Seredenko, M. Storozhenko, M. Shekera, K. Shtanko.

Key words: snake, image, illustration, bookplates, book graphic. The snake is one of the oldest and most widespread character in Ukrainian mythology evidenced by the numerous information about it.